

Гороть А.М. кандидат юридичних наук,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права,
юридичного факультету,
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО–ПОЛЬСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.

У даній статті ми ставимо за мету об'єктивно висвітлити стан українсько-польських взаємин у культурно-гуманітарній сфері. Проаналізувати договірно-правове забезпечення системи українсько-польських культурних зв'язків, визначити основні етапи становлення договірно-правової бази обох держав у сфері культурного співробітництва та запропонувати ефективні форми вирішення даної проблеми, акцентуючи увагу на розробці методів реалізації в нормативно-правових актах та їх поширення на суспільні відносини у культурно-гуманітарній сфері.

Ключові слова: Двосторонні відносини, культурно-гуманітарній сфера, українсько-польські, Україна, Республіка Польща, стратегічні партнери, пріоритетне стратегічне партнерство.

Horot Alla Legal security of the Ukrainian-Polish cultural cooperation.

In this article we aim to highlight objectively the state of Ukrainian-Polish relations in the cultural and humanitarian sphere. Analyze the legal system of the Ukrainian-Polish cultural relations, identify the main stages of formation of the legal framework of both countries in the field of cultural cooperation and offer effective forms of solving this problem, focusing on the development of methods of realization in legal acts and their distribution on public relations in the cultural and humanitarian sphere.

Key words: Bilateral relations, cultural and humanitarian sphere, Ukrainian-Polish, Ukraine, Poland, strategic partners, priority strategic partnership.

Гороть Алла Николаевна Правовое обеспечение украинско-польского культурного сотрудничества.

В данной статье мы ставим целью объективно осветить состояние украинско-польских отношений в культурно-гуманитарной сфере. Проанализировать договорно-правовое обеспечение системы украинско-польских культурных связей, определить основные этапы становления договорно-правовой базы обоих государств в сфере культурного сотрудничества и предложить эффективные формы решения данной проблемы, акцентируя внимание на разработке методов реализации в нормативно-правовых актах и их распространение на общественные отношения в культурно-гуманитарной сфере.

Ключевые слова: Двусторонние отношения, культурно-гуманитарной сфере, украинско-польские, Украина, Республика Польша, стратегические партнеры, приоритетное стратегическое партнерство.

Вступ: Процеси державотворення в Україні вимагають підвищення якості й ефективності управлінської діяльності в цій сфері, бо саме культура є основним чинником, що визначає духовне кредо нації, є показником її самобутності, саме через культурну сферу утверджуються духовні та моральні ідеали, втілюються гуманістичні ідеї, загальновизнані людські цінності, зберігаються і примножуються культурні надбання. Потреба суспільства у забезпеченні та охороні його культурних цінностей полягає в самій основі існування держави, яка для свого повноцінного функціонування зацікавлена у збереженні національної культури, що являє собою сукупність успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів матеріальної і духовної культури. Це матеріальні та духовні цінності, створені людством протягом його історії для задоволення духовних потреб.

Серед зовнішньополітичних партнерів України особливе місце посідає Польша. Їх поєднує спільність походження, спорідненість мов і релігій, територіальна близькість, і врешті, тривалий період існування в складі однієї держави – спочатку Речі Посполитої, а пізніше – Російської імперії. Завдяки цим факторам між ними вже існує віддавна розгалужена мережа двохсторонніх зв'язків, що охоплюють політичне, економічне, культурне життя цих держав.

Досвід взаємодії між двома країнами в умовах державної незалежності та суверенітету є логічним продовженням попередніх контактів. Завдяки підписанню ряду нових двосторонніх угод українсько-польське партнерство офіційно було визнане таким, що досягнуло стратегічного рівня.

Для вдосконалення важливим є переосмислення набутого досвіду українсько-польських відносин, адаптація його головних здобутків до сучасних умов. Розвиток нових форм і видів співпраці у гуманітарній сфері неможливий без врахування складності й суперечливості даного процесу. Адже саме у цій галузі прослідковується найбільша доступність участі пересічного громадянина у процесі міжнародної взаємодії.

Мета і завдання роботи – об'єктивно висвітлити стан українсько-польських взаємин у культурно-гуманітарній сфері. Проаналізувати договірно-правове забезпечення системи українсько-польських культурних зв'язків.

Виклад основного матеріалу: Правовою основою для розвитку українсько-польських взаємин в нових умовах з боку України стали: Декларація про державний суверенітет від 16 липня 1990 року та Акт про незалежність від 24 серпня 1991 року. З свого боку, Польща першою серед держав світу визнала самостійність України – 2 грудня 1991 року. Саме ці фактори – вихід українсько-польських стосунків на зовнішньополітичний рівень та початок формування їхньої законодавчої бази – позитивно вплинули на нарощування темпів і обсягів співпраці між ними.

Зміна геополітичного становища країн колишнього соціалістичного табору потребувала і відповідного теоретичного обґрунтування. Традиційно ним вважається комплекс двосторонніх угод, спрямованих на врегулювання практичних контактів між певними державами світу. [1, 159; 2, с. 17-18]:

Першим кроком для розвитку культурних зв'язків між Україною і Республікою Польща був крок з сторони Польщі було схвалення Сеймом Республіки Польща 27 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет України. Підвалини якісно нової прямої двосторонньої співпраці було закладено у Декларації про принципи й основні напрями розвитку українсько-польських

відносин, підписаній 13 жовтня 1990 р. у рамках офіційного візиту до Києва Міністра закордонних справ Польщі К. Скубішевського.

Щодо питань культури, то в документі наголошувалося на необхідності поліпшення становища відповідних національних меншин в обох країнах. Збереження їх самобутності мало стати запорукою зближення українського та польського народів, етнічно і політично споріднених. Визнавалася потреба примноження позитивної спадщини багатотисячолітніх взаємин між ними.

Польща першою у світі визнала незалежність України, 8 вересня 1991 р. досягнута домовленість про обмін надзвичайними послами, 4 січня 1992 р. відбулося встановлення повноцінних дипломатичних стосунків. 18 травня 1992р. у Варшаві, під час першого офіційного візиту Президента України Л. Кравчука до Польщі, укладено Договір про добросусідство, дружні взаємини та співробітництво.

Новий етап розвитку відносин між обома державами відбувся з приходом до влади в обох державах прагматично налаштованих прем'єр-міністрів: Л. Кучми та Г. Сухоцької. Цей етап відзначався, деякою стагнацією у двосторонніх відносинах. До його позитивних здобутків можна зарахувати організацію Консультаційного Комітету Президентів України і Польщі – результат відвідин Києва 24 – 26 травня 1993 р. Президентом Л. Валенсою. Тоді ж розпочалося співробітництво обох країн з міжнародними організаціями, зокрема з НАТО [2, с. 17 – 18].

Події наступних років дають змогу нам в українсько-польських стосунків у 90-х рр. ще такі етапами становлення їх двосторонньої культурної співпраці, це “стратегічне партнерство” (1996 р. – березень 1999 р.) – міжнародні стосунки цього типу передбачають, що їх суб'єкти дотримуватимуться спільної лінії у зовнішніх відносинах, політики найбільшого сприяння в економічному співробітництві, взаємно здійснюватимуть посильну допомогу щодо вступу у європейські структури: ЄС і НАТО, активізують взаємодію у всіх галузях життя і на всіх рівнях – від загальнодержавного до локального.

Як найважливіші віхи у розробці цієї концепції можна назвати такі події. В ході державного візиту Президента України Л. Кучми до Польщі 25 – 27 червня

1996 р. керівники сусідніх держав уклали Спільну декларацію Президентів України і Польщі, яка, підсумовуючи досвід двостороннього спілкування, проголосила новий курс. Конкретизовано цей намір було у Меморандумі стратегічного партнерства між Польщею та Україною, підписаному найвідомішими політиками наших країн [2, с. 20 – 21].

Досягнення такого рівня відносин дала Спільна заява Президентів України і Польщі “До порозуміння і єднання”, завірена їх підписами під час візиту в Україну А. Кваснівського [1, с. 157 – 158]. Поява цього документа стала можливою тільки після серії зустрічей політиків і науковців з обох країн, спрямованих на усунення негативних стереотипів в українсько-польських стосунках, що вкорінилися у суспільній свідомості впродовж віків.

Наступний крок співробітництва так зване “пріоритетне стратегічне партнерство” – під такою умовною назвою можна виділити період українсько-польських стосунків, що розпочався з березня 1999 р., після вступу Польщі, Чехії та Угорщини до НАТО. Польщі було відведено роль промоутера України, її провідника в інтеграції до міжнародних структур. У цей час розпочалося поступове здійснення завдань, поставлених перед українською і польською зовнішньою політикою у попередні роки. Їх виконання не в останню чергу ускладнюється тим, що, на відміну від Польщі, Україна, завдяки своїй географічній та історичній пограничності досі перебуває на роздоріжжі між Європою та Євразією.

В основу оновлених стосунків, було покладено позитивний досвід українсько-польського культурного спілкування, накопичений у різні історичні періоди

Перший етап двосторонніх відносин між Україною і Республікою Польща виявився часом становлення основ культурної дипломатії нашої держави, засадничими принципами якої стали гуманізм, відкритість, дотримання норм міжнародного права і загальнолюдських цінностей. У даному випадку безпосередній вираз цього процесу – оновлення договірно-правової бази українсько-польських відносин у гуманітарній сфері.

У період (січень 1993 р. – кінець 1995 р.) на перший план у цій галузі двосторонніх взаємин виходить розв'язання проблем національних меншин. На офіційному рівні це затверджується утворенням у травні 1993 р. уже названого раніше Консультаційного Комітету Президентів України та Республіки Польща, що від початку мав у своєму складі відповідну комісію [2, с. 18].

На її засіданні, що проходило 15 – 16 листопада 1993 р. у Києві, було проаналізовано ситуацію у сфері української та польської державної політики щодо етнічних меншин. Було прийнято рішення про відкриття українського культурно-інформаційного центру у Варшаві та польського – у Києві [4]. На жаль, це питання для нашої сторони залишається відкритим дотепер: утворено тільки Польський Інститут у Києві. Залишаються на порядку денному й інші проблеми національних груп, про нагальність яких Консультаційний Комітет заявив у 1993 р.

Особливої актуальності набуває та частина українсько-польських відносин, починаючи з 1996 р., що пов'язана з поверненням та реституцією культурних цінностей. Відповідно до Угоди між Урядом України й Урядом Республіки Польща про співробітництво у справі збереження та повернення втрачених і незаконно переміщених під час Другої світової війни цінностей (червень 1996 р.) 14 – 15 травня 1997 р. у Львові відбулося перше засідання Міжурядової українсько-польської комісії.

Українська сторона на засіданні, якому передував тривалий переговорний процес, була представлена 12 особами з числа відомих учених та державних діячів. Поляки делегували 10 осіб. [5, с. 59].

На цьому етапі, фактично, було остаточно визначено мету українсько-польського культурного співробітництва: входження двох сусідніх держав у єдиний європейський духовний простір. Офіційно, на наш погляд, це підтверджує Угода між Урядом України й Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти (Київ, 20 травня 1997 р.).

У її преамбулі до договірно-правової бази стосунків між цими країнами вперше було включено документи загальноконтинентального значення. Це

Заключний Акт Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі, Паризька Хартія для нової Європи, Документ Краківського симпозіуму з питань культурної спадщини, Європейська культурна Конвенція від 19 грудня 1954 р.[6, с. 1].

Аналізуючи цю угоду, слід виділити і основні принципи українсько-польських взаємин у гуманітарній сфері. До них варто зарахувати:

- усвідомлення етнічної і культурної близькості українського і польського народів, а також визнання значного внеску, який роблять ці народи у розвиток обох держав та їх культур;

- виявлення волі до розвитку взаємовигідного співробітництва в галузі культури, мистецтва, науки, освіти та інформації;

- надання особливого значення безпосереднім творчим контактам та контактам між людьми [6 с., 1].

Значимість наведених положень підкріплюється проектом Протоколу про співробітництво між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури і національної спадщини Республіки Польща на 2001 – 2003 рр., що його має бути невдовзі підписано [7, с. 1]. Цей та попередній документи дають підстави визначити безпосередні завдання культурних відносин між двома державами: продовження обміну художніми й театральними колективами та окремими митцями у рамках міжнародних фестивалів; проведення музейних виставок та виставок сучасного мистецтва; підтримка зв'язків між вищими навчальними закладами; сприяння співробітництву між українськими і польськими установами, організаціями, виробниками у кінематографічній галузі, зокрема – асоціаціями кінодіячів і національними кіноархівами; безпосередня співпраця між бібліотеками й видавництвами; взаємна повага авторських прав та споріднених з ними прав громадян і організацій; пріоритетне забезпечення умов для розвитку національних меншин, усебічне сприяння діяльності їх спілок та суспільно-культурних об'єднань у рамках своїх компетенцій; продовження співробітництва у сфері збереження культурної спадщини[7, с. 1 – 5].

Новий сучасний етап розвитку двосторонніх культурних відносин між обома державами розпочався 30 листопада 2009 року, коли Міністр культури і туризму

України Василь Вовкун та Міністр культури та національної спадщини Республіки Польща Богдан Здроєвський підписали Протокол про співробітництво між Міністерством культури і туризму України та Міністерством культури і національної спадщини Республіки Польща на 2009 – 2012 рр. З української сторони участь у переговорах також взяли Посол України в Республіці Польща Олександр Моцик та інші співробітники посольства, голова Державної служби контролю за переміщенням культурних цінностей через державний кордон України Юрій Савчук, заступник начальника управління міжнародного співробітництва та міжсекторального партнерства МКТ Тетяна Білецька.

Під час зустрічі Міністри розглянули та попередньо погодили основні напрямки двосторонньої співпраці до 2012 року, зокрема, наміри щодо реалізації спільного проекту із застосування цифрових технологій у бібліотеках та музеях України, сприяння взаємній співпраці у галузі культури та мистецтва в рамках програми “Європейський стадіон культури – Україна – Польща. Культурна ідентичність”, яка триватиме до 2012 року в рамках організації Чемпіонату з футболу Євро – 2012, підтримка діяльності національних меншин у сфері культури на території обох держав, зокрема фестивалю української культури у м. Сопот.

Особливу увагу було приділено обговоренню докладного плану співпраці на 2010 рік, новим можливостям співробітництва в рамках зовнішньополітичної ініціативи ЄС “Східне Партнерство”, перспективам реалізації двосторонніх і багатосторонніх проектів у царині культурної спадщини та можливостям обміну досвідом та найкращими практиками у сфері європейської інтеграції.

У 2010 році українською та польською сторонами було заплановано реалізацію широкої програми заходів в рамках відзначення Року Шопена, причому значна частина з них мала відбуватися і на території України.

Обговорювалися питання відкриття у м. Києві пам’ятника Юліушу Словацькому та пам’ятника Михайлу Грушевському у м. Холм.

Міністри двох країн визнали за необхідне вивчити широкі можливості реалізації спільних проектів в рамках ініціативи “Східне Партнерство”, причому

особливий акцент було зроблено на доцільності розробки проектів інвестиційного характеру, націлених на реабілітацію та активне сучасне використання спільної культурної спадщини українського та польського народів. Було досягнуто домовленості щодо важливості залучення Білорусі в якості партнера в майбутніх багатосторонніх проектах “Східного Партнерств” та інших програм євроінтеграційного співробітництва.

Сторонам вдалося дійти згоди у складних питаннях повернення об’єктів культурної спадщини, що опинилися на території інших держав, сконцентрувати роботу на даному етапі на проведенні спільних виставкових проектів, щоб дати можливість доступу до цих об’єктів широкій публіці в Україні та Польщі.

Окрему увагу було приділено сприянню обома Міністерствами реалізації культурних проектів на регіональному рівні, оскільки уже існує близько 400 окремих угод про співпрацю між різними територіальними одиницями наших країн.

Такому процесу сприяло підписання Протоколу про співробітництво між Міністерством культури і туризму України та Міністром культури і національної спадщини Республіки Польща на 2009 – 2012 рр. Україна і Польща в якому визначалися такі пріоритети, як сприяння культурному обміну між Україною та Республікою Польща, зокрема, реалізації культурних та мистецьких заходів за участі представників обох держав, обміну художніх колективів та візітам митців і представників культури у рамках міжнародних фестивалів, культурних заходів або на запрошення іншої Сторони; налагоджуватимуть співробітництво у сфері літератури шляхом сприяння обміну письменниками України та Польщі та представлення літературного доробку (включаючи сучасну літературу) українського в Республіці Польща та польського в Україні. Підтримуватимуть ініціативу щорічних Зустрічей українських та польських письменників у м. Кременець (Тернопільська обл.), а також діяльність Капітули лаври Словацького[8].

В угоді відзначається, що Сторони сприятимуть розвитку безпосереднім контактам між школами мистецтв і вищими художніми навчальними закладами, в

тому числі: обмін групами учнів, студентів, а також вчителів і викладачів; у тому числі обмін учнівськими групами у рамках програми “Українсько-польський обмін молоді”; підтримуватимуть співпрацю у сфері діяльності музеїв, зокрема, надаватимуть підтримку діяльності літературно-меморіального музею Юліуша Словацького (м. Кременець, Тернопільська обл.). З цією метою Сторони повинні створити Наглядно-координаційну раду музею Юліуша Словацького [9].

Держави зобов’язались сприяти популяризації української книги в Республіці Польща та польської - в Україні шляхом участі Сторін у міжнародних книжкових ярмарках у містах Київ, Львів, Варшава, Краків та інших містах держав Сторін.

Важливим залишається розвиток співробітництва у сфері охорони та повернення культурних цінностей відповідно до Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у справі охорони та повернення втрачених і незаконно переміщених під час Другої світової війни культурних цінностей, підписаної у м. Варшава від 25 червня 1996 року.

Співробітництво продовжуватиметься в рамках Міжурядової українсько-польської комісії у справах охорони та повернення втрачених і незаконно переміщених під час Другої світової війни культурних цінностей.

Висновок: Планомірне здійснення заходів у цих напрямках, забезпечене підтримкою державних структур, сприятиме розвитку партнерських добросусідських відносин між Україною та Республікою Польща. Закономірним результатом цього має стати досягнення стратегічної мети стосунків між двома країнами – взаємної інтеграції до європейського співтовариства. Однак, як показує досвід, Україна повинна подолати на цьому шляху ряд перешкод, однією з яких є неповна відповідність її законодавчих актів міжнародним стандартам.

Договірно-правова база взаємин нашої держави з іншими країнами є винятком, оскільки від початку будувалася на основі загально визнаних норм поведінки у зовнішній політиці. Як засвідчило дослідження такої її складової частини, як українсько-польські угоди у сфері культури, цей процес буде продовжуватись і надалі.

Література:

1. Чикаленко Л. Д., Васильєв О. О. Українсько-польські відносини в контексті сучасних інтеграційних процесів у Центрально-Східній Європі // Україна в європейських міжнародних відносинах. – К., 1998. – С. 140 – 161.
2. Глібов В. В., Горун О. Д. Українсько-польські відносини в пострадянський період. Деякі аспекти політичного й економічного співробітництва // Політика і час. – 1997. – № 5 – 6. – С. 15 – 21.
3. Поточний архів Міністерства культури і мистецтв УРСР за 1988 рік. Протокол про співробітництво між Міністерством культури УРСР та Міністерством культури і мистецтва ПНР на 1988 – 1990 рр. – К., 1988.
4. Поточний архів Міністерства культури і мистецтв України за 1993 рік. Програма перебування польської делегації та засідання Консультаційного Комітету (КК) Президентів України та Республіки Польща (14-16 листопада 1993 р., Київ). – К., 1993.
5. Федорук О. Україна і Польща – питання спадщини // Польська культура в житті України. Історія. Сьогодення. – К., 2000. – С. 55-64.
6. Поточний архів Міністерства культури і мистецтв України за 1997 рік. Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти. – К., 1997.
7. Поточний архів Міністерства культури і мистецтв України за 2001 рік. Проект Протоколу про співробітництво між Міністерством культури і мистецтв України та Міністерством культури і національної спадщини Республіки Польща на 2001-2003 рр. – К., 2001.
8. Архів Міністерства освіти та науки України, ф. 166, оп. 17, спр. 139, т. 1, арк. 155-160.
9. Поточний архів Міністерства культури і мистецтв України за 1999 рік. Звіт про відрядження до Республіки Польща Міністра культури і мистецтв України Д. І. Остапенка (3 – 5 лютого 1999 року). – К., 1999.